

D·N
3/3 1950

Den brittiska parlamentarismens dilemma

Situationen efter nyvalen är unik i den brittiska parlamentarismens historia. Det egenomliga säges i regel ligga däri att regeringens majoritet är för liten som bas för en fast styrelse och en bestämd politik; enligt de traditionella spelreglerna kan ministären tvingas att avgå genom en eller annan tillfällig uppkommen votering till dess nackdel, och om genomförande av ett visst program kan inte vara tal. Som den enda vägen ur svårigheterna planeras nyval inom kort tid, vilka, hoppas man, skall leda till en klarare majoritetsbildning och därmed till en handlingsduglig regering.

I grunden ligger emellertid den brittiska parlamentarismens dilemma djupare. Att regeringspartiet har svag majoritet är inte något nytt. Vid en rad tillfällen har regeringen rent av saknat majoritet; de senaste exemplen är Asquith 1910—1915 och MacDonald 1924 och 1929—1931. Det enastående i det nuvarande läget är paradoxalt nog att det tvåpartisystem som brukar beskrivas som den klassiska parlamentarismens grundval i högre grad än någonsin tidigare blivit en realitet efter det andra världskriget och att några år senare denna parlamentarism bragts ur funktion. Ur denna synpunkt kan man tala inte blott om ett tillfälligt missöde, utan om en verklig kris för den engelska demokratin.

Sedan snart ett århundrade har den brittiska parlamentarismen skildrats som en kamp mellan två stora partier, vilka ömsevis och totalt innehar regeringsmakten. Men detta är snarare myt än realitet. Dels har de två partier som främst stridit om makten under långa tider varit relativt löst hopfogade, och möjligheten av att en fraktion inom ett parti skulle kunna samverka med eller rent av övergå till motpartiet har stått öppen. Dels har partierna varit flera än två, och partiet

nr 3 eller partierna nr 3 och 4 har kunnat förmås att på vissa villkor stödja en av ett stort parti bildad regering. Sålunda har peeliterna, de irländska nationalisterna, de liberala unionisterna spelat en utslagsgivande roll i brittisk politik; i början av 1900-talet fick arbetarpartiet en liknande ställning, och sedan arbetarpartiet på 1920-talet efterträtt liberalerna som det starkaste vänsterpartiet blev den sistnämnda riktningen i några betydelsefulla situationer tungan på vägen. Salisbury regerade, för att ta några slående exempel, 1886—1892 med de liberala unionisternas hjälp, Gladstone och Rosebery var 1892—1895 beroende av irländarna; det har redan erinrats om att Asquith under en följd av år måste söka stöd hos labour och irländare och att MacDonald satt med liberalernas goda vilja.

Denna mot parlamentarismens teori stridande elasticitet i partistystemet har nu försvunnit. Någon tanke på att högern skulle kunna liera sig med en fraktion inom labour eller labour med en fraktion inom högern finns inte; partiorganisationerna är alltför starka, partierna alltför sammansvetsade — även om deras ideologiska och programmatiska inställning inte är avsevärt fastare än förr. Partierna nr 3 och 4 är borta; de nio liberalerna kan inte ersätta de starka minoritetspartier som tidigare i avgörande ögonblick givit riktning och stadga eller åtminstone en formell stabilitet åt det engelska regeringssystemet.

De nyval som nu övervägs är därför av en helt annan art än de nyval som tidigare ägt rum kort tid efter konstituerandet av ett nytt parlament. Valen på senhösten 1885 följdes av nya val redan i juni 1886; orsakerna var brytningen mellan anhängare av Irlands självstyrelse och unionister inom det liberala partiet. År 1910 ägde två parlamentsval rum; det andra var snarast ett slags folk-

omröstning om den liberala regeringens genomgripande författningsreform för beskärande av överhusets maktställning. Valen i december 1923 följdes av nya val redan i oktober 1924, beroende dels på att intet av de tre stora partierna hade majoritet, dels på den förändrade situation som kabinettet MacDonalds bildande och störande genom det liberala mellanpartiets aktioner medförde.

År 1950 finns inga liknande utgångspunkter för ett nyval. Ingen räknar med partisprängningar eller ens med nya fakta eller åtgärder som skulle göra en omsvängning i folkopinionen naturlig. Möjligen hoppas man på att en del väljare skall ändra röstning just i avsikt att få ett klarare regeringsläge, främst att liberalerna i än större antal skall rösta med något av de stora partierna. Klart är i varje fall att utgången kan

bli helt beroende av majoritetssystemets lotteri och att man alltså vädjar till slumpen lika väl som till folket.

Den klassiska parlamentarismen framstår, då den sålunda förvandlas från myt till verklighet, som en bisarr företeelse i modern politik. Ett parti som utan majoritet bland folket erhåller en majoritet i underhuset skall därmed för en följd av år bli bestämmande över engelsk politik. Visserligen kan man räkna med att de brittiska statsmännens klokhet och förhandlingsvilja skall förebygga alltför riskabla konsekvenser av en dylik regeringsbildning. Men då folket är praktiskt taget jämnt fördelat mellan de båda huvudriktningarna, synes det uppenbart att ett samarbetsjävla regeringen ur demokratisk synpunkt vore det riktiga.